

Кыргыз Республикасынын

Билим берүү жана илим

министрлигинин

2015-ж. «19» *ноябрь*

№ *1374* // буйругу менен

БЕКИТИЛДИ

**Мамлекеттик тил боюнча кандидаттык экзамендин
типтүү программасы**

I. Адистиги кыргыз тили, адабияты жана аларды окутуунун методикасы болгон аспиранттар (изденүүчүлөр) үчүн

Аталган багыттагы адистиктер боюнча илимий иш жазган жарандар диссертациялык ишин эне тилинде канчалык деңгээлде сабаттуу жаза билүүсүн, коомдук-саясий, социалдык, маданий жана илимий темаларда өз оюн кенен, сабаттуу жана чебер айтып, жаза алуусун көрсөтүшөт.

Бул адистиктеги жарандар 3 багыттагы суроолор камтылган сыноолордон өтүшөт.

1) **Реферат.** Рефераттын темасын аспирант (изденүүчү) өзү тандайт. Ал 12-15 барактын көлөмүндө аткарылган, изилдөөсүнүн тематикасына жакын, теманын актуалдуулугун, теориялык баалуулугу менен практикалык жактан керектүүлүгүн ачып бере алган оригиналдуу иш болуусу шарт. Киришүү, негизги жана корутунду бөлүгү болуу менен, пайдаланылган адабияттары көрсөтүлүүгө тийиш. Рефератка адистигине ылайык атайын терминдердин сөздүгү тиркелет. Аспирант (изденүүчү) аталган ишине илимий жетекчисинин пикирин тиркеп, сынакка чейин он күн мурда кафедрага (лабораторияга) тапшырат. Сынакта аспирант (изденүүчү) рефератын коргоого (5-7 мүнөттүн ичинде) тийиш.

2) **Жазуу.** Билет түрүндө сунушталган темада чакан дил баян (30 мүнөттүк убакытта) жазышат. Дил баянда теманын актуалдуулугу, проблемалуулугу, учурдагы шартка жараша баалуулугу кенен ачылып берилүүсү керек.

Төмөндөгүлөргө көңүл бурулат:

- теманы түшүнө билүүсүнө;
- теманын кенен ачылышына;
- проблеманы туура коюп, чече билүүсүнө;
- жекече ойдун айтылышына;
- ойдун логикалуу берилишине;
- адабий тилдин нормасынын сакталышына;

- илимий стилдин талаптарына дал келишине;
- тиешелүү көлөмдө болушуна;
- оюнун жыйынтыктуу берилишине ж.б.

Ишти текшерүүдө жана баалоодо, анын илимий баалуулугу менен катар мазмундун жеткиликтүү, сабаттуу, тили бай, жыйынтыктуу аткарылышына айрыкча басым коюлат.

3) **Окуу.** Билет боюнча өз адистигине тиешелүү 3 суроого жооп бериши зарыл (ар бир адистик боюнча программага ылайык).

II. Коомдук-гуманитардык, табигый-математикалык, техникалык, медицина-биологиялык жана агрардык илимдер боюнча адистиктердеги аспирант (изденүүчүлөр) үчүн

1) **Реферат.** Рефераттын темасын аспирант (изденүүчү) өзү тандайт. Ал 10-12 барактын көлөмүндө аткарылган, изилдөөсүнүн тематикасына жакын, теманын актуалдуулугун, теориялык баалуулугу менен практикалык жактан керектүүлүгүн ачып берген оригиналдуу иш болуусу шарт. Киришүү, негизги жана корутунду бөлүгү болуу менен, пайдаланылган адабияттары көрсөтүлүүгө тийиш. Рефератка адистигине ылайык атайын терминдердин сөздүгү тиркелет. Аспирант (изденүүчү) аталган ишине илимий жетекчисинин пикирин тиркеп, сынакка чейин он күн мурда кафедрага (лабораторияга) тапшырат. Сынакта аспирант (изденүүчү) рефератын (5-7 мүнөт ичинде) коргоп берүүгө тийиш.

2) **Окуу.** Берилген коомдук-маданий, адабий жана илимий багыттагы текст (1,1-5 барак, 2-3 мүнөт ичинде) окулат. Окууда тексттин мазмунуна ылайык интонация менен, шар жана көрктүү аткарылышына көңүл бурулат.

3) **Жазуу.** Сунушталган коомдук-саясий, социалдык, маданий жана кесиптик багыттагы темага ылайык чакан эссе жазылат. Эсседе теманын маани-маңызы, актуалдуулугу жана учурдагы баалуулугу илимий же публицистикалык маанайда (25-30 мүнөт ичинде) ачылууга тийиш. Аспирант

(изденүүчү) ишинде өзүнүн мамлекеттик тилде оюн кенен жана адабий тилдин нормасын сактоо менен, сабаттуу ачып бере алууга тийиш.

Мында айрыкча төмөндөгүлөр эске алынат:

- теманы түшүнө билүү;
- иште теманын кенен ачылышы;
- проблеманы коюп, чече билүүсү;
- жекече ойдун айтылышы;
- логикалуу аткарылышы;
- адабий тилдин нормасынын сакталышы;
- илимий стилдин талаптарына дал келиши;
- тиешелүү көлөмдө болушу;
- оюнун жыйынтыктуу берилиши.

4.Сүйлөө. Билеттеги темага жараша коомдук-саясий, социалдык, маданий жана кесиптик багытта мазмундуу, логикалуу сүйлөп берүү (5 мүнөттүн ичинде) ишке ашат. Аны баалоодо ойдун темага жараша, кыргыз тилинде таза, оригиналдуу, проблемалуу жана жыйынтыктуу сүйлөй билүүсү эске алынат.

III. Кыргызстанда жашаган башка улуттун өкүлдөрү үчүн

1) **Которуу.** а) Аспирант (изденүүчү) сынакка чейин үч басма табак көлөмдөн кем эмес адабий же илимий багыттагы эмгекти мамлекеттик тилге которуп даярдап келет. Сынакта (10 мүнөттүн ичинде) котормосунун мазмунун кыргыз тилинде лексикалык-грамматикалык жактан сабаттуу, стилдик жактан так, логикалуу баяндап берүүгө тийиш.

б) Сунуш кылынган жарым бет көлөмүндөгү текстти мамлекеттик тилге которуусу керек (сөздүктү колдонуу менен 8-10 мүнөттүн ичинде).

2) **Жазуу.** Кеп кырдаалдарына ылайык, айрым лексикалык-грамматикалык тапшырмалары бар тесттик тапшырма менен иштөө (15-20 мүнөттүн аралыгында)

3) **Оозеки, эркин аңгемелешүү.** Адистигине ылайык, монолог түрүндө эркин сүйлөп берүү (8-10 мүнөткө чейин).

Мындай аңгемелешүүдө төмөндөгүлөр эске алынат:

- берилген темага жараша өзүнүн көз карашын билдире алышы;
- оюн жеткиликтүү түшүндүрө алышы;
- кебинин стилдик жактан тууралыгы, тазалыгы, тактыгы, оюн эркин айта алышы;
- теманы ача алышы;
- баяндоосунун ырааттуулугу;
- сүйлөө темпинин жай же ыкчам экендиги;
- лексикалык, грамматикалык жактан сабаттуулугу эске алынат.

Негизги адабияттар:

1. Абдувалиев И. Кыргыз тилинин кесиптик лексикасына салыштырма-типологиялык илик –Б., 2005
2. Абдулдаев Э Азыркы кыргыз тили. Бишкек, 1998.
3. Абдулдаев Э, Д.Исаев. Кыргыз орфографиясынын эрежелери, Фрунзе, 1986.
4. Абдулдаев Э. Азыркы кыргыз тили. Фонетика. Орфоэпия. Графика жана орфография. Лексикология жана фразеология. -Б., «Кыргызстан», 1998.
5. Абдыкеримова А.Э., Мусаева Т.С. Тилдеги синонимдүүлүк жана варианттуулук категорияларынын карым-катышы –Б., 200
6. Азыркы кыргыз адабий тили. /КР УИА, Ч.Айтматов ат. Тил жана адабият институту. –Б., 2009
7. Акматов Т., Ж.Мукамбаев. Азыркы кыргыз тили (фонетика, лексика) Фрунзе, 1978.
8. Акматов Т., С.Өмүралиева. Кыргыз тили (фонетика, лексика) Фрунзе, 1990.
9. Ахматов Т.К. Кыргыз адабий айтымынын негиздери.-Бишкек,2000
10. Ахматов Т., Аширбаев Т. Иш кагаздары: Мамлекеттик тилде иш жүргүзүү. –Б., 2001.
11. Ахматов Т.К. Кыргыз адабий тилинин нормалары. - Бишкек, 2003
12. Ашырбаев Т. Кыргыз тилинин стилистикасы. Ош, 2000.
13. Батманов И.А. Краткое введение в изучение киргизского языка, Фрунзе, 1947.
14. Батманов И.А. Северные диалекты кыргызского языка, Фрунзе, 1938.
15. Батманов И.А. Современный киргизский язык, Фрунзе, 1953.
16. Бекназоров К. Жазуучулардын чыгармаларындагы диалектизмдер. Фрунзе, 1978.
17. Биялиев А. Кыргыз адабий тили жана адабий нормасы, Бишкек, 2002.
18. Биялиев А. Кыргыз диалектологиясы. Бишкек, 2000.
19. Дүйшеев Ж. орто мектептеги кыргыз тили, адабияты сабактарында окуучуларды сүйлөөгө жана көркөм окууга үйрөтүүнүн илимий-методикалык негиздери. Б., 2015. 1, 2 китеп.
20. Дыйканов К. Кудайберген С., Яншансин. Кыргыз тилинин жазуусунун тарыхынан. Ф.:Мектеп, 1958.
21. Дыйканов К. Кыргыз тилинин таблицалары. Мектеп, 1978.
22. Дыйканов К. Кыргыз тилинин тарыхынан. Мектеп 1980.
23. Жалилов А. Азыркы кыргыз тили, Бишкек, 1996.

24. Жалилов А., Акматов Т. Кыргыз тилинин практикumu: Фонетика. Орфоэпия. Графика. Орфография. Ош МУ, Баткен МУ., Ош.: 2001
25. Жапанов А. Кыргыз тилинин тамак-аш лексикасы. АКД. Б.: 2004.
26. Жапаров А. Синтаксический строй кыргызского литературного языка. – Ф., 1992.
27. Иманов А. Кыргыз тилинин синтаксиси. – Б. 2010.
28. Карасаев Х. Карасаева А. Түгөйлүү сөздөр. Ф.: 1972.
29. Карасаев Х. Кыргыз тилинин орфографиялык сөздүгү. Б., 2015.
30. Коллектив. Кыргыз тилинин сөздүгү. Б., 2010.
31. Кудайбергенев С., Давлетов С. Азыркы кыргыз тили. Морфология. – Ф.1980.
32. Курманалиева В. Азыркы кыргыз лексикасынын өсүшүнүн кээ бир маселелери. –Ф., 1969
33. Кыргыз тили: кечээ, бүгүн жана эртең // КРИУА, Тил илими ин-ту, - Бишкек: «Элпек», 2000
34. Кыргыз тилинин грамматикасынын жана лексикасынын очерктери. – Фрунзе: Илим, 1965
35. Кыргыз тилинин тарыхый лексикасынын очерктери. Ф.: 1981.
36. Мамытов Ж. Азыркы кыргыз тили (фонетика жана лексикология), Бишкек, 1999.
37. Мамытов Ж., Кулумбаева З. Азыркы кыргыз тили, лексикология, Ф.:Мектеп, 1977.
38. Маразыков Т.С. Текст таануунун теориясы. -Б., 2014.
39. Маразыков Т.С. Тексттин стилдик түзүлүшү. -Б., 2014.
40. Мукамбаев Ж. Кыргыз тилинин диалектологиялык сөздүгү. -Б., 2009.
41. Мукамбаев Ж. Осмонкулов А. Кыргыз тилинин морфемалык сөздүгү. Ф.:Мектеп, 1978.
42. Муратов А.Ж. Дилбаян сыры. – Б., 2013.
43. Мусаев С.Ж. Кеп маданияты жана норма. - Б., 1999.
44. Мусаев С.Ж. Кыргыз тил илиминин маселелери. -Б., 2010.
45. Орусча-кыргызча сөздүк. Төрт томдук. –Б., 2012.
46. Осмонова Ж., Конкобаев К., Жапаров Ш. Кыргыз тилинин фразеологиялык сөздүгү. – Бишкек: КТМУ, 2001
47. Өмүралиева С. Азыркы кыргыз тили. Лексикология. – Бишкек, 2009.
48. Рысбаев С.К. Окуучунун дилбаяны. – Б., 2014.
49. Сапарбаев А Кыргыз тилинин лексикологиясы жана фразеологиясы. - Бишкек, 1997.
50. Сапарбаев А. «Манас» эпосундагы метафоралар. –Ф., 1974
51. Сейдакматов К. Кыргыз тилиндеги сөз маанисинин жана варианттарынын өнүгүшү.-Фрунзе. Илим, 1982
52. Сейдакматов К. Кыргыз тилинин кыскача этимологиялык сөздүгү.-Фрунзе. Илим, 1988.
53. Сыдыков Ж. Байыркы кыргыз эли-кыргыз тили. (Тарыхый(этно)-лингвистикалык очерк) -Бишкек.: Бийиктик, 2002.

54. Турсунов А. Кыргыз тилинин тыныш белгилери. – Бишкек: КТМУ, 2002.

55. Усубалиев Б. Кыргыз филологиясы жана филологдору. – Бишкек, 2007.

56. Шаршенбаев А.К. Азыркы кыргыз тилиндеги экзотикалык сөздөр. – Бишкек, 2005.

57. Юдахин К.К. Киргизско-русский словарь. – М., 1940; 1965.

58. Юнусалиев Б. Кыргыз диалектологиясы. – Фрунзе: Мектеп, 1971.

59. Юнусалиев Б. Тандалган эмгектер. – Фрунзе: «Илим», 1985.

60. Юнусалиев Б.М. Киргизская лексикология. – Фрунзе, 1959.

Окутуу процессинде:

•Электрондук курстар

•Сөздүктөр

•Аспирантурадагы адистикке ылайык окуу китептери жана окуу куралдары пайдаланылат.

Макулдашылды:

Кыргыз Республикасынын

Жогорку аттестациялык

комиссиясынын төрагасы

А.С. Мавлянов

A handwritten signature in black ink, appearing to read "А.С. Мавлянов", written over the seal.

Кыргыз Республикасынын

Президентине караштуу

Мамлекеттик тил боюнча

улуттук комиссиянын

төрагасы Э. Эрматов

A handwritten signature in black ink, appearing to read "Э. Эрматов", written over the seal.